

Indlæg til foranstående artikel

Af Max Lindskov¹⁾

Handelsvidenskabeligt Tidsskrift har vist mig den venlighed at forelægge mig en artikel af sekretær Alfred Villemoes, H.A. & H.D., om mulighederne for rationalisering af detailhandelens struktur gennem offentlige indgreb i konkurrenceforholdene, og derigennem givet anledning til, at butikshandelen kan få adgang til at fremsætte nogle kommentarer til artiklens indhold.

For denne venlighed vil jeg gerne takke, men samtidig understrege, at det for den, der står midt i den levende handels praktiske opgaver og problemer, synes meget vanskeligt at få fat på de tanker, der ligger til grund for den pågældende artikel.

Det synes, som om de vanskeligheder indenfor det pågældende område, som er den praktiske butikshandels problemer, kun er meget ringe berørt, medens derimod en række problemer, der kun i meget ringe grad eksisterer i praksis, er blevet gjort til genstand for en temmelig omfattende behandling og omtale.

Nu må det vel være sådan, at når en praktiker og en teoretiker vil diskutere — og måske endda ud fra forskellige forudsætninger — så vil det praktiske resultat heraf ofte blive meget ringe, men selv med dette som baggrund kan det måske alligevel have sin betydning at høre, hvad en praktiker mener at måtte sige til det af sekretær Villemoes fremførte.

Det påstås i artiklen, at vi i Danmark har for mange forretninger sammenlignet med udlandet, og denne anskuelse bygges på nogle tal uddraget fra erhvervstællingen, idet det anføres, at vi har 74.000 detailbutikker og lønner 188.000 personer, hvilket, når henses til befolkningens antal, svarer til 1 butik pr. 55 indbyggere.

Inden man går over til en egentlig vurdering af de tanker, der fremsættes i artiklen, vil det være naturligt, at man underkaster artiklens grundlag, de citerede talmæssige oplysninger om butikshandelens forhold, en nøjere undersøgelse, for holder disse tal ikke stik, må dermed hele grundlaget for artiklen være bortfaldet.

¹⁾ Ostehandler; formand for De danske Handelsforeningers Fællesorganisation.

Indlæg til foranstående artikel

Af Max Lindskov¹⁾

Handelsvidenskabeligt Tidsskrift har vist mig den venlighed at forelægge mig en artikel af sekretær Alfred Villemoes, H.A. & H.D., om mulighederne for rationalisering af detailhandelens struktur gennem offentlige indgreb i konkurrenceforholdene, og derigennem givet anledning til, at butikshandelen kan få adgang til at fremsætte nogle kommentarer til artiklens indhold.

For denne venlighed vil jeg gerne takke, men samtidig understrege, at det for den, der står midt i den levende handels praktiske opgaver og problemer, synes meget vanskeligt at få fat på de tanker, der ligger til grund for den pågældende artikel.

Det synes, som om de vanskeligheder indenfor det pågældende område, som er den praktiske butikshandels problemer, kun er meget ringe berørt, medens derimod en række problemer, der kun i meget ringe grad eksisterer i praksis, er blevet gjort til genstand for en temmelig omfattende behandling og omtale.

Nu må det vel være sådan, at når en praktiker og en teoretiker vil diskutere — og måske endda ud fra forskellige forudsætninger — så vil det praktiske resultat heraf ofte blive meget ringe, men selv med dette som baggrund kan det måske alligevel have sin betydning at høre, hvad en praktiker mener at måtte sige til det af sekretær Villemoes fremførte.

Det påstås i artiklen, at vi i Danmark har for mange forretninger sammenlignet med udlandet, og denne anskuelse bygges på nogle tal uddraget fra erhvervstællingen, idet det anføres, at vi har 74.000 detailbutikker og lønner 188.000 personer, hvilket, når henses til befolkningens antal, svarer til 1 butik pr. 55 indbyggere.

Inden man går over til en egentlig vurdering af de tanker, der fremsættes i artiklen, vil det være naturligt, at man underkaster artiklens grundlag, de citerede talmæssige oplysninger om butikshandelens forhold, en nøjere undersøgelse, for holder disse tal ikke stik, må dermed hele grundlaget for artiklen være bortfaldet.

¹⁾ Ostehandler; formand for De danske Handelsforeningers Fællesorganisation.

Erhvervstællingen af 1. juni 1948's foreløbige tal, som de er publicerede af Det statistiske Departement, anfører i den gruppe, der kaldes detailhandelen, et totalantal på 73.817 virksomheder, hvilket altså af sekretær Villemoes rundes op til 74.000.

Det statistiske Departement kommer til tallet på følgende måde:

Købmandshandel, brugsforeninger, kolonialhandel, korn- og foderstofhandel	16.340
Brød og mælk (herunder bageriudsalg)	8.886
Kød og viktualier	5.583
Nærings- og nydelsesmidler iøvrigt, apoteker	12.036
Beklædning o. l.	9.093
Bygningsartikler o. l.	2.257
Møbler o. l., indbo	3.555
Husgeråd	4.144
Befordringsmidler	4.181
Detailhandel iøvrigt	7.742
	<hr/>
Detailhandel ialt	73.817

Det af sekretær Villemoes anførte tal er altså korrekt, men spørgsmålet er imidlertid efter min mening, om de statistiske kontorer i de lande, han sammenligner med, anvender den samme gruppering af virksomhederne, f. eks. om man ikke i U.S.A. medtager korn- og foderstofhandel under begrebet engros-handel og derigennem bortskærer i al fald nogle af de virksomheder, der tilsammen tæller 16.340. Noget ubestemt synes også den gruppe af virksomheder, der kaldes bygningsartikler o. l., og som tæller 2.257 virksomheder, at være. Det er således muligt, at denne gruppe, der må formodes at handle med tømmer og trælast, mur- og tagsten, cement, kalk og mørtel, i andre lande vil komme ind under begrebet engros-handel.

Det er herefter klart, at en sammenligning med andre lande, hvis disse store forskelligheder i landenes statistiske opdelinger og grupperinger virkelig er til stede, hvilket al sandsynlighed taler for, må synes åbenbart urimelig og i al fald ikke kan give et pålideligt billede af det rette forhold.

Men hertil kommer, at forfatteren i sin artikel nærmest synes at beskæftige sig med vilkårene indenfor butikshandelen med levnedsmidler og almindelige forbrugsartikler, hvilken handel også set med samfundets øjne må siges at have en væsentlig betydning, men det forekommer mig, at man i så tilfælde ikke kan bygge en argumenta-

tion, der hviler på tesen om de altfor mange forretninger, når kendsgerningen dog er den, at man fra de i statistikken anførte 73.817 virksomheder i så fald må fratække et betydeligt antal, nemlig dels de i det foregående anførte, dels virksomheder som f. eks. apoteker, bladkiosker og lignende — i denne henseende irrelevante virksomheder.

Det er muligt, at der i virkeligheden er for mange forretninger i Danmark; det er efter min opfattelse blot ikke noget, man kan bestemme eller vurdere alene på grundlag af en statistik, eller kan betragtes som et rent omkostningsproblem, således som forudsat af sekretær Villemoes.

Det må herefter slås fast, at der er så mange forskelligheder mellem forbrugerønsker og levestandard i Danmark og U.S.A. — forøvrigt også i andre lande — så en sammenligning ikke alene vil være urimelig, men også ubillig. Men hertil kommer dette, at i et samfund, hvor der er frit forbrugsvalg, fri konkurrence, frit beskæftigelsesvalg og endelig fri ejendomsret, vil antallet af forretninger altid søge at tilpasse sig forbruget, idet det er forbrugernes behov, der i sidste instans bestemmer, om der skal være mange eller få forretninger. Dette bekræftes ved, at antallet af butikker i Danmark, efter kvindernes indtrængen i erhvervslivet, øgedes, idet forbrugerne på grund af de hermed følgende ændrede livsvaner (mindre lejligheder med mindre forrådsrum o.s.v.) foretrak at købe de daglige forbrugsvarer i mindre mængder, hvilket medførte, at virksomhederne fordelte sig i et sådant antal, at kunderne havde adgang til at handle i en forretning i nærheden både af hjemmet og af arbejdspladsen, hvor man hurtigt og nemt kunne købe de små kvantiteter, som man ønskede.

Antallet af forretninger er således ikke alene et omkostningsspørgsmål, og selv om det er muligt, at man ved en nedskæring af butikskantallet kan reducere omkostningerne og derigennem billiggøre varernes udsalgspris i butikkerne, er det imidlertid et spørgsmål, om de ulemper, der derved på anden måde vil opstå, ikke er kostbarere for forbrugerne, og om disse derfor ønsker, at »man« rationaliserer på nævnte måde.

Iøvrigt viser erhvervstællingen, at der i virkeligheden indenfor de sidste 10—15 år er sket en meget betydelig begrænsning af butikskantallet herhjemme. Medens der efter erhvervstællingen i 1935 var 78.207 virksomheder, var dette tal til 1948 faldet til 73.817, en formindskelse af butikskantallet på 4.390, hvortil kommer, at befolkningsantallet er steget fra i 1935 at have været 3.706.349 til i 1945, og det

er jo yderligere steget siden, at være 4.045.232 — en stigning på 338.883.

Denne udvikling må da også have medført, at butikernes udnyttelsesgrad er blevet større, hvilket fremgår af, at ikke alene antallet af beskæftigede er steget meget stærkt indenfor perioden 1935—48, nemlig fra 153.848 til 188.192 eller med 34.344, men også at omsætningen pr. beskæftiget er steget.

Denne udvikling — en af tiden skabt større udnyttelsesgrad af butikkerne samtidig med en formindskelse af antallet af disse — er sket på grund af det levende livs krav. Denne er efter min opfattelse mere værdifuld og bedre for forbrugerne end et system som af sekretær Villemoes foreslået. Forer man forfatterens forslag om offentlige indgreb på dette område ud i livet, vil det uvægerligt medføre en ny kampadministration, nye kontorer og embedsmænd til at udøve denne etableringskontrol, og samtlige omkostninger, der er forbundet hermed, som vil blive indkrævet i form af skatter, vil formentlig let overstige den besparelse, der eventuelt kan opnås gennem en nedsættelse af varepriserne.

Udover disse mere almindelige betragtninger finder jeg anledning til at gå ind på nogle enkelte punkter i artiklen, der synes at kunne vurderes på anden måde end forfatteren har gjort.

Vedrørende det afsnit, hvor han omtaler priskontrolrådets konklusion i den såkaldte fortrolige beretning af 2. maj 1950 til handelsministeriet, udtales det: »Konkurrencen indenfor detailhandelen har ikke været virksom nok til at forhindre en stigning i avanceniveauet«, overfor hvilket De danske Handelsforeningers Fællesorganisation i sin redegørelse af 7. juli 1950 fremhæver, at da »der er tale om en variation fra sted til sted i avancerne«, er dette efter vor opfattelse et bevis for, at de handlende konkurrerer indbyrdes.

Fællesorganisationen anfører iøvrigt i sin redegørelse nedenstående, der ikke er citeret i sekretær Villemoes' artikel: »Når hensyn tages til antallet af udsalgssteder (i henhold til erhvervstællingen for 1948 er der i Danmark 74.000 forretningssteder) til mængden af de omsatte varer og til antallet af de enkelte forbrugerindkøb og den samlede værdi af disse (omsætningen gennem butikshandelen i 1949 androg 9 milliarder kroner), kan en undersøgelse baseret på helt ned til f. eks. 11 indhentede prisoplysninger på ingen måde siges at være repræsentativ eller i nogen som helst måde dækkende og kan ikke siges at være forsvarlig hverken for forbrugerne eller den pågældende branche«.

Derimod anfører sekretær Villemoes som argument dette: »Det be-

mærkes, at 625 forretninger i kolonialbranchen, 8391 prisoplysninger om frugt og grøntsager, 1605 af landets ca. 3500 slagterforretninger m. v. indgår i rådets undersøgelser.»

Hertil skal bemærkes følgende:

Når det f. eks. anføres, at 625 forretninger indgår i rådets undersøgelser og stiller dette i relation til, at f. eks. De samvirkende Købmandsforeninger i Danmark tæller 12.000 kolonialhandlere som medlemmer, og at der desuden dels findes kolonialhandlerforeninger, der ikke er tilsluttet De samvirkende Købmandsforeninger, og dels findes en hel del kolonialforretninger, der overhovedet ikke er organiseret, så synes selve tallet 625 ikke at dække særlig godt. Men ser man lidt nærmere på de enkelte tal i den fortrolige beretning, oplyses det f. eks., at en undersøgelse vedrørende hvedemel er foretaget i 98 forretninger i København og i 38 forretninger i forskellige provinsbyer. Blot tallet 38 i *forskellige provinsbyer* synes at være mindre end lidt. Det forekommer mig, at statistikere — og her er jo tale om statistik — plejer at regne med noget, de kalder »De store tals lov», den kan vel næppe ove sin virkning på tallet 38 set i relation til det virkelige antal forretninger, der handler med hvedemel.

Vedrørende byggryn i pakker har prisundersøgelsen omfattet 68 tilfælde, vedrørende håndsæbe har der været undersøgt 572 forretninger, men når her henses til antallet af sæbe- og parfumeforretninger, barber- og frisørsaloner m. v. lagt til antallet af kolonialforretninger, synes dette tal heller ikke at kunne danne basis for en virkelig vurdering af en prisberegning for den pågældende vare.

Det næste tal, hr. Villemoes anfører, 8391 prisoplysninger vedrørende frugt og grøntsager lyder imponerende, men går man beretningen nærmere igennem, viser det sig, dels at oplysningerne stammer fra 5 undersøgelser foretaget i tiden fra september 1948 til marts 1950, dels at den første undersøgelse, der omfatter 745 prisoplysninger, stammer fra 140 forretninger, og at der ved redegørelsen om de 4 øvrige undersøgelser overhovedet ikke er opgivet, gennem hvor mange forretninger denne har fundet sted, men at der kun opgives antallet af prisoplysninger.

Undersøgelsen er forøvrigt foretaget på den måde, at man f. eks. har spurgt om priser på hvidkål pr. stk. og pr. kilo, ligeledes for rødkål pr. stk. og pr. kilo, for selleri pr. stk. og pr. kilo; for æbler har man spurgt om priserne på en række sorter helt op til 5 i den samme forretning, både om prisen på første sortering og anden sortering, og derfor vil man alene fra de pågældende adspurgte forret-

ninger have 10 prisoplysninger alene for æbler, og dobbelt oplysninger for de øvrige nævnte varegrupper.

Enhver vil kunne sige sig selv, at en undersøgelse dækkende hele landet omfattende 745 prisoplysninger indhentet fra 140 forretninger på den måde, der her er beskrevet, når der findes i tusindvis af frugt- og grøntforretninger, overhovedet ikke kan have nogen værdi, heller ikke teoretisk interesse.

Det store tal 8391 falder efter min opfattelse fuldstændig til jorden, når det ses på baggrund af det antal forretninger hvorfra, og den måde hvorpå, prisoplysningerne er fremskaffet.

Skal man så endelig se på det sidste af sekretær Villemoes' tal »1605 af landets ca. 3500 slagterforretninger indgår i rådets undersøgelser«, så viser et nøjere gennemsyn af priskontrolrådets beretning, at der er foretaget ialt 9 undersøgelser indenfor perioden 28. november 1949 til 11. februar 1950, og tilsammen har antallet af disse besøg været netop 1605, som sekretær Villemoes anfører, men det er rigtignok ikke 1605 forskellige forretninger. Priskontrolrådet anfører udtrykkelig, at der er foretaget ialt 9 undersøgelser hver med gennemsnitlig 200 besøg. Da man benytter de ved besøgene indhentede oplysninger til sammenligning om stigningen i priser og avancer, er det givet, at besøgene stort set må have omfattet de samme forretninger, og det drejer sig således om, at der af Danmarks 3500 forretninger er kontrolleret priser i ca. 200 eller mindre end 6 pct., og da det tilmed ikke er et repræsentativt udsnit af slagterforretningerne, kan det derfor overhovedet ikke anvendes som grundlag for en argumentation, som den førte.

Medens de ovenstående betragtninger har været mere generelle — omfattende udviklingen indenfor hele brancher — synes sekretær Villemoes' påstande heller ikke at kunne holde for en nærmere undersøgelse, når han går ind på konkrete eksempler.

Forfatteren giver et eksempel om handelen med margarine, i hvilken forbindelse han endog understreger, at det er et lærerigt eksempel.

Sekretær Villemoes anfører her, at der under maksimalprisordningen var ansat avance for detailhandelen på margarine på 40 øre pr. kg, men da en række fabrikker var kommet ind på at yde forhandlerne rabatter og bonus, og da det ikke satte sig spor i faldende priser til forbrugerne, ophævede man maksimalprisordningen, idet man gik ud fra, at dette ville bevirke priskonkurrence i detailhandelen. Forbrugerprisen er imidlertid ikke ændret, fastslår sekretær Ville-

moes, og han anfører i forbindelse hermed, at forhandleravancerne inklusive rabat før krigen i København var for standardmærker ca. 32 øre, for mellemkvaliteter 26—28 øre og konkurrencemærkerne 20—25 øre.

Denne sammenligning mellem avancen nu og før krigen må åbenbart have til hensigt at anskueliggøre, at der til trods for maksimalprisens ophævelse ikke er nogen priskonkurrence; men sekretær Villemoes glemmer, at forudsætningen for den skarpe konkurrence før krigen dels var det frie salg (margarinationeringen var ikke ophævet på det tidspunkt, hvorfra disse oplysninger stammer), dels var fabrikernes muligheder for at fremstille forskellige kvaliteter af margarine, således at konkurrencen dels var baseret på et større salg og dels på kundernes interesse i de forskellige kvaliteter indenfor samme varegruppe. Netop betegnelsen standardmærker ca. 32 øre, som sekretær Villemoes angiver, viser jo også, at der på disse ikke konkurreredes på pris, men på kvalitet, medens de anførte avance-satser for mellemkvaliteter 26—28 øre og konkurrencemærkerne 20—25 øre netop angiver, at der på disse mærker konkurreredes også på pris.

Når sekretær Villemoes dernæst senere i sit indlæg i forbindelse med spørgsmålet om faste priser på mærkevarer anfører, at jeg på et møde i Ingeniørforeningen har erklæret mig for en absolut tilhænger af faste priser på mærkevarer, tror jeg at turde sige, at man her har koncentreret konklusionen af mit foredrag vel stramt.

Min indstilling, som jeg gav udtryk for på det pågældende møde, er i citat af mit manuskript: »Butikshandelen ønsker, at de bestemte udsalgspriser på mærkevarer overholdes, men samtidig, at der bør være fri konkurrence og dermed fri prisdannelse på alle varer, fordi dette tjener samfundet bedst.«

Denne tilsyneladende inkonsekvens motiveres derefter nærmere i mit indlæg på mødet, og mit foredrag sluttede med følgende udtalelse: »Butikshandelen mener derfor at kunne fastslå, at lige så vel som det vil være urimeligt at lade alle priser blive faste priser, således som de i praksis vil være det under maksimalprisordninger, således vil det også være urimeligt, om alle priser blev »løs« priser, en sund vekselvirkning vil her som andre steder være i samfundets interesse.«

Kort forklaret vil det sige, at min indstilling er den, at hvis en fabrikant som en forudsætning for salget af sine varer betinger sig, at en bestemt pris overholdes, må man også, hvis man ønsker at sælge den pågældende vare, overholde den fastsatte pris; ønsker man

at sælge til andre priser, må man tage varer, hvor fabrikanten ikke har fastsat faste priser, og sådanne varer vil der som oftest være tilstrækkeligt af indenfor samme varegruppe.

Senere i sin artikel citerer sekretær Villemoes i en omtale af enhedsprisforretningerne fra »Købmandens Haandbog 1950« O. K. Magnussen's udtalelser: »Enhedsprisforretninger spiller i udlandet, navnlig i Amerika, en meget stor rolle, men det har også vist sig, at de er til betydelig skade for de butikshandlende. Princippet i systemet er, at man piller en række af de mest gangbare artikler i de forskellige brancher ud og sælger dem til en enhedspris. Derved bliver butikshandelen berøvet sine kunder for en række gængse varers vedkommende og henvist til handel med sådanne varer, der kun sælges sjældnere,« og fortsætter med at anføre, at bogen er redigeret af handels-højskoleuddannede folk, og at citatet tildels er medtaget for at vise, at selv uhildede folk kan være tilbøjelige til at overse forbrugernes interesser.

Det forekommer mig, at det netop er sekretær Villemoes, der synes at vise interesse for enhedsprisforretninger, der overser forbrugernes interesser, for disse kan nemlig efter min opfattelse ikke som helhed være tjent med denne forretningstype.

Som O. K. Magnussen rigtigt anførte, er systemet for enhedsprisforretningerne det, at man ikke fører udvalg indenfor varegrupperne, men kun fører de erfaringsmæssigt mest solgte numre indenfor de pågældende varegrupper, f. eks. vil man indenfor konserves, hvor der findes $\frac{1}{16}$, $\frac{1}{8}$, $\frac{1}{4}$, $\frac{1}{2}$ og $\frac{1}{1}$ kg's dåser af forskellige arter konserves kun føre f. eks. $\frac{1}{2}$ og $\frac{1}{1}$ kg, indenfor tobak og chokolade vil man kun føre netop de mærker, der er de mest solgte og i de pakningsstørrelser, der er de mest anvendte, for skotøj vil man kun føre f. eks. 2 slags herre- og damefodtøj og kun numre fra 36—40, og så fremdeles indenfor manufaktur m. m., og hvad bliver resultatet heraf? Ganske rigtigt, at et stort flertal af forbrugerne vil kunne få anledning til, hvis de er standardtyper af mennesker både i højde og bredde og med hensyn til smag, at kunne få deres behov i enhedsprisforretningen til en billig pris, men såsnart de bevæger sig udenfor det mest almindelige gennemsnit, det være sig med hensyn til individuel smag eller på anden måde, vil de blive tvunget til at foretage deres indkøb i de forretninger, der fører varer i alle sorteringer og numre, og da disse, for så vidt enhedsprisforretningssystemet føres ud i sin yderste konsekvens, vil være berøvet den jævne store omsætning, er det givet, at de omkostninger, der normalt ville være fordelt på samtlige vare-

numre og sorteringer, nu må lægges med en uforholdsmæssig stor byrde for de numre, der ligger udenfor gennemsnittet, hvoraf simpelthen følger, at de mennesker, hvis behov ikke vil blive dækket indenfor enhedsprissystemets rammer, vil komme til at betale væsentlig mere for deres indkøb, med andre ord, enhedsprissystemet ville, hvis det ikke netop kun tjente gennemsnittets sag, men skulle forsyne alle borgere i samfundet med varer, få nøjagtig de samme omkostninger, som alle forretninger har det, men da man skubber en kreds af borgere ud, har man mulighed for at kunne betjene den øvrige part noget billigere. Men spørgsmålet er, om samfundet er tjent hermed, spørgsmålet er, om samtlige borgeres interesser er varetaget hermed. Dette spørgsmål synes sekretær Villemoes helt at gå uden om.

Så vidt jeg forstår sekretær Villemoes' artikel, er hans indstilling den, at han ønsker kontrol med nyetableringer, at han mener, at man fra offentlighedens side skal have indseende med »bevillingsudstedelserne«. Hermed mener han formentlig udstedelsen af næringsbreve eller indførelsen af et særligt koncessionssystem, og der foresvæver ham vel noget om, at et mindre antal forretninger gennem en større udnyttelse både af lokaler og af det arbejdende personel vil kunne bevirke mindre omkostninger og derigennem mindre priser på varerne.

Der er naturligvis ingen tvivl om, at teoretisk vil sekretær Villemoes have ret i disse betragtninger, men som jeg indledte disse kommentarer, teori er et og praksis noget andet.

Man forstår vel, at det vil være muligt på en fabriksvirksomhed at gøre tidsstudier, at sige, her er råmaterialet, her er maskinen, og her er arbejderen, lad os se, hvor mange vareenheder han producerer indenfor de 8 timer, han er beskæftiget, og det vil direkte være muligt at sammenligne fra den ene fabrik til den anden og efter rationalisering konstatere, hvilke fremskridt der er tilvejebragt, men butikshandelen er jo noget andet. Her er ganske vist også råvaren, de produkter, de varer, der er fremlagt til salg i butikken, der er også arbejderen, det personale, der skal sælge varerne, men der er bare ikke altid kunden, det tredie led i fordelingsprocessen. Kunden bestemmer herhjemme selv, hvornår hun ønsker at foretage indkøbet indenfor de rammer, lukkeloven har fastsat, og følgen heraf bliver, at butikken må være forberedt og indstillet på spidsbelastning, men i praksis ofte har kun halv udnyttelse af kapaciteten, og i visse timer af dagen overhovedet ingen udnyttelse af kapaciteten.

Kunne man nå derhen, at kunderne tilpligtedes at indfinde sig i forretningen i en jævnt glidende strøm fra det klokkeslet, butikken åbnedes og til det klokkeslet, butikken lukkede, er det givet, at omkostningerne ved at fordele varerne ville blive betydelig nedsat, men sådanne tilstande, som man åbenbart har i Rusland, efter hvad sekretær Villemoes fortæller, idet forbrugerne derovre står i kø foran alle forretningerne, selvom der ingen varemangel er, er der næppe nogen der herhjemme ville ønske at få.

En rationalisering, der kun ensidigt tager sigte på at begrænse antallet af butikker, kan ikke være i forbrugernes interesse, og grundlaget for at diskutere en sådan rationalisering er efter min opfattelse ikke tilstede, sålænge erhvervsstatistikken ikke er mere detaljeret, og sålænge detailhandelens økonomiske vilkår er så uudforskede, som de hidtil har været.

Iøvrigt finder jeg anledning til at fremhæve overfor både sekretær Villemoes og andre, der beskæftiger sig med detailhandelens forhold, navnlig med henblik på rationalisering og lignende, at det altfor ofte glemmes at tage hensyn til forbrugernes ønsker og vaner, der for os, der står i det praktiske liv og har den daglige kontakt med kunderne, må og skal være det vigtigste.

Det er givet, at prisens og avancens størrelse er overmåde vigtig, men en prisnedsættelse kan også set med forbrugernes øjne og samfundsmæssigt set købes for dyrt.